

Bon-BOM

2019. november | A Bolyai Önképző Műhely lapja | 9. évfolyam, 2. szám

60 kérdés Balázs Gézához
2. oldal

Szegedi élmények
6. oldal

Novemberi jeles napok
9. oldal

Seuso-kincsek
12. oldal

Az arany kesztyű
14. oldal

Hatvan kérdés Balázs Gézához

1. *Szülőföld?* Budapest, Rákosmező, Rákosfalva, mint Gyurkovics Tibornak.
2. *Rákosmező?* Több évszázadon keresztül volt ott országgyűlés, szorgalmaztam az emléktábláját.
3. *Szülőhely?* Méhes utca, közvetlenül a Rákos-patak partján lévő szülőotthon.
4. *Rákos-patak?* Kétévesen elragadtam, majdnem belefulladtam, de „megúsztam”.
5. *Úszás?* A Nyelvtudományi Intézetben „nagy úszómesternek” neveztek el. Később megtanultam úszni, minden héten úszom, nyáron még a Tiszában is: széltében és hosszában.
6. *Anyanyelv?* Magyar. Felmenők közt: szlovák is.
7. *Más nyelv?* Szüleim szlovákul, németül, apám meg latintanárként franciául és angolul is értett. Én angollal, némettel és oroszral igyekszem magam megértetni, de latint is tanultam.
8. *Általános?* Keresztúri úti általános iskola, mostanában kitétek a faliújságra, mint valami példaképet.
9. *Közéiskola?* I. László Gimnázium, Kőbánya. Kőbányai gyerek voltam. A 13-as villamossal jártam gimnáziumba.
10. *Volt katona?* Hogyne! Egyetem előtt 19 évesen Hódmezővásárhelyen. Azóta is mélyen bennem él a vásárhelyi tanyavilág és erősen ö-ző nyelvjárása.
11. *Egyetemei?* 1978-ban felvettek az ELTE magyar–népművelés szakára. Életem legnagyobb élménye az ELTE. De tanítottam a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskolán, az egri Eszterházy Károly Főiskolán, és most is a Partiumi Keresztény Egyetemen. Valamint Svédországban, Szlovákiában, Hollandiában (utóbbi helyen három szemesztert).
12. *Néprajz?* Már kisgyerekként bújtam *A magyarság néprajzát*. 1980-ban pedig felvettek néprajz szakra is.
13. *Ki felvételiztette?* Tálasi István, Dömötör Tekla, Voigt Vilmos.

Impresszum

Szerkeszti: Herbst Rebeka

Munkatársak: Blankó Miklós, Juhász Zoltán András,

Nagy Tibor, Sebő Kata, Szerémi Kristóf,

Korrektor: Hoóz Regina, Kontor Fanni, Szakács Borbála

Tördelő: Herbst Rebeka

A borító a www.unsplash.com webhelyről származik.

Szerkesztőség: 1148 Budapest, Örs vezér tér 11. fszt. 1.

E-mail: bom@e-nyelv.hu

Honlap (korábbi számokkal): www.bolyaimuhely.hu

Alapítva 2011-ben.

A Bon-BOM című lapot a Médiahatóság 2012 októberébennyilvántartásba vette.

Megjelenik 2019-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

14. *Meghatározó tanár?* Középiskolában Bicskei Éva tanárnő, egyetemen mindenki. A magyar szellemi élet legjobbjai, irodalmárok, nyelvészek, szociálpszichológusok, antropológusok, művészettörténészek, esztéták... Hálás vagyok a tanárainknak. Egy könyvben szeretném megírni.

15. *Legnehezebb vizsga?* Talán Zsilka Jánosnál, karizmatikus, autonóm ember volt, egy zseni. Nem is lett akadémikus. Később is sokat találkoztam és beszélgettem vele.

16. *Legjobb vizsga?* Barabás Jenő egy órányi vizsgáztatás után azt mondta, hogy alkottam egy új terminust a néprajz számára: közvetlen átadású kultúra.

17. *Nyelvésztanárok?* Pusztai Ferenc, Kiss Jenő, Fábíán Pál, Rácz Endre, Hajdú Mihály, Huszár Ágnes.

18. *Irodalmárok?* Sárdi Margit, Bécsy Ágnes, Király István, Czine Mihály, Németh G. Béla, Kenyeres Zoltán, Vasy Géza.

19. *Doktori téma?* A kapcsolatra utaló (fatikus) nyelvi elemek.

20. *Kandidátusi?* A pálinka Magyarországon.

21. *Habilitációs?* A magyar nyelvstratégia.

22. *Nyelvstratégia?* Én vezettem be 1996-ban.

23. *És a nyelvművelés?* Véletlenül keveredtem bele, vállaltam, és igyekeztem továbbfejleszteni.

24. *Kutatócsoport?* 2000-ben alapítottam meg a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoportot, legfőbb sikere, hogy öt évente kiadja a Jelentés a magyar nyelvről című kötetet.

25. *Manyszi?* A Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát 2006-ban alapítottam, azóta is mindennap végez közhasznú nyelvi tanácsadást. 25 ezer szerkesztett kérdés-válasz olvasható a honlapon.

26. *És a Manysi?* 2014-ben elértem, hogy létrejöjjön egy új nyelvészeti intézmény. Sajnos a kinevezett vezető tönkretette.

27. *Rádió?* 15 éves koromtól rádiózom. 1992-ben lehetőséget kaptam a Magyar Rádióban a *Tetten ért szavakra*. Idén volt 27 éves a műsor. Kiszámoltam: 3268 adás kering az éterben és a Médiaklikken.

28. *Televízió?* Több tévéműsorom közül a legkedvesebb a *Hej, hej...*-sorozat a Duna Televízióban. Hét év alatt kb. 2500 adás. Erdélyben Helyes Gézának nevezték. És *Hej, hej...* a címe a legújabb romániai nyelvtankönyv feladatsorainak.

29. *Sajtó?* 1986-tól írok a *Magyar Nemzet Anyanyelvünk* című rovatába, még Rácz Endre, a rovatvezető kért fel. Mára talán a lap legrégebbi munkatársa vagyok.

30. *Édes Anyanyelvünk?* A legenda Lőrincze Lajoshoz fűződik, megtiszteltetés volt, hogy később én folytathattam a rádióműsort. A lapnak pedig – Grétsy tanár úr hívására – 1992-től vagyok munkatársa.

31. *Könyvek?* Otthon kb. 6000, lakásfelújításnál 160 doboz.

32. *Kedvenc írók?* 3M (Mikszáth, Móricz, Móra), 2T (Tamási és Temesi), Jókai, Gárdonyi...

33. *Költők?* Berzsenyi, Arany, Vajda, Ady, József Attila, Pilinszky, Székely János.

34. *A kánonon kívül?* Utálok a kánont, az irodalmi megmondóemberek által sugallt besorozást. Sokat írok nem kanonikusokról: Temesiről, Karácsony Benőről, Várkonyi Nándorról, Jámborné Balog Tündéről, Hartay Csabáról.

35. *Saját könyvek?* Nem tudom, kinn van a honlapomon.

36. *No, de mégis?* Kb. 50 saját és 150 társszerzős, szerkesztett...

37. *Nyelvész vagy néprajzkutató?* Mindkettő. Újabban kulturális antropológust mondok, ebben a kultúra és nyelv összekapcsolódik.

38. *És az antropológiai nyelvészet?* Abban még jobban összekapcsolódik. Én vezetem be Magyarországon.

39. *Mit jelent?* A kulturális jelenségek nyelvészeti alapú megközelítése.

40. *Etimológia?* Izgat, igyekszem kiterjeszteni térben és időben.

41. *Tanítványok?* Jó ideje évente 400-500 hallgató jár hozzám az egész karnak szóló előadásomra. Párhuzamosan több egyetemen tanítva biztos szoltam vagy 20 000 hallgatóhoz. Valós hatással nyilván kevesebbhez. Van három végzett doktoranduszom.

42. *Diákújságírás?* Diákrádiósként kezdtem, Szayly József ösztönzésére 1989-ben létrehoztuk a diákújságírók egyesületét (DUE). Arra törekedtem, hogy értékelvű, korrekt újságírókká váljanak. Ma már minden médiumban van egykori DUE-s.

43. *Kukori?* A hallgatóim nevezték el így a *Kultúra, kommunikáció, retorika* előadásomat.
44. *Támadások?* Nem tudok róla, mert tudatosan elzárom magamtól azokat a fórumokat, ahol névtelenül véleményezgetnek, szeretnek a szennyben tocsogni.
45. *Kritikák?* Érték jogos kritikák, igyekeztem tanulni belőlük. Szépe György nyelvész (akinek köpönyegéből bújt elő a modern magyar nyelvtudomány, és ő se lett akadémikus) azt mondta nekem: piszkos kesztyűt ne vegyél föl. Apám kapcsán is haláláig jó barátságban voltam vele.
46. *Barátok?* Mindennap érzem a támogatást, az emberek szeretetét.
47. *Magyar táj?* Balaton, Tisza, Somogy, Szatmár, Zemplén.
48. *Kedvenc város?* Nagyvárad: Magyarország, s Vitéz János idejében a világ közepe.
49. *Többi kedvenc város?* Szombathely, Eger, Sátoraljaújhely, Kaposvár.
50. *Külföld?* Ha jól számolom, kétszer körbejártam a Földet.
51. *Honnan az indíttatás?* 2005-ig csak egyszer hagytam el Európát. Akkor Emilio Arias antropológus meghívott Közép-Amerikába, s a maja piramisok látványa megbabonázott. Új távlatok nyíltak előttem: régi civilizációk kutatása, kulturális antropológia, interkulturális kommunikáció.
52. *A legizgalmasabb expedíciók?* Mikronézia (Nan Madol romvárosa), Kolumbia (egy elveszett indián város), Guatemala (templompiramisok az őserdőben), Húsvét-sziget, Irán, Omán, Mianmar, India.
53. *Öncélú kaland?* Foglalkoztat „a kultúrák összeomlása”. Minden utamat megírtam, ezek tanulságul szolgálhatnak. Az első tíz évből állt össze a *Körbejárt Föld* című könyvem.
54. *Mi nem volt még?* Akasztott ember. Hogy visszakanyarodjak a Rákos-patakhöz: Akit az istenek akasztani szánnak, nem fül vízbe.
55. *Anyagiak?* Szégyen gazdagon meghalni.
56. *Humor?* Nagyon mélyen bennem van, segít élni, továbbszárni. Tartok a humortalan emberektől.
57. *Hobbi?* Olvasás, írás, természetjárás (gyalog, vízen, kerékpáron, sínen).
58. *Ars poetica?* Ebben a pillanatban legyen ez: „el ne feledjétek, vannak e világon keskenyvágyú vasutasok is”.
59. *Miben hozott újat?* A nyelvészetben a nyelvstratégiával, antropológiai nyelvészettel és talán a nyelv műveléssel is. A folklórban a mai folklór kutatásával. A szemiotika új korszakának elindításával. A pálinka a közreműködésemmel lett hungarikum, s részem van az 1920 óta tiltott házi főzés fõlszabáditásában is. Talán tettem valamit a vasútnéprajz területén is.
60. *Mi legyen a hatvanadik kérdés?* Maradjunk az 59/59-nél: 59-ben születtem, 59 vagyok.

Blankó Miklós

Az első megjelenés: *Édes Anyanyelvünk* 2019/5. szám.

Képek: Balázs Géza születésnapi köszöntése az ELTE BTK-n, 2019. október 30-án,

képek: Csomos Attila

„Által mennék én a Tiszán...”

Szerencsés hétvégét választott a Műhely senior évfolyama az őszi félév ki-rándulására. Mivel a program nyitott volt a BOM minden tagja számára, haladó és alumnus hallgatók is csatlakozhattak hozzánk. Az évfolyamok ilyen módú keveredése még színesebb tette a várossal és az egymással való ismerkedésünket. Ezen a különleges tortán már csak hab volt Pataki Juli szervezőnk felkészültsége és a kellemes időjárás.

Kevesen tudják, de jómagam eredetileg szegedi vagyok, legalábbis ott születtem. Sajnos az élet úgy hozta, hogy kevésbé ismerhettem szülővárosom-

mat, kis híján tíz éve nem jártam „otthon”. Számomra így még különlegesebb élmény volt megismerni Szeged városát. Keresztülsetálni a Belvárosi hídon, a Tisza felett; csillagvizsgálóból Szaturnusz-gyűrűt vizsgálni, körbenézni a dóm tornyából, ellátni egészen a zsinagógáig, felépíteni magát a várost a Fekete ház interaktív kiállításán, és sörkülönlegességekkel koccintani a Múzeum hátsó udvarán. Felfedezni az Egyetem újonnan épült, hatalmas könyvtáráépületét, az üvegre tapadva, szájtátva csodálni a több száz éves könyveket, megismerkedni a régi katalógusrendszerrel; a városban sorra venni hol lakott, dolgozott vagy éppen tanult Radnóti, Babits vagy József Attila.

Felnőttként egészen más visszatérni, és gyermekkori emlékeket a „helyére tenni”. A kezdeti zavart azonban elég hamar egy másik érzés váltja fel: itthon vagyok. Társaimat elnézve azt vettem észre, hogy azok is így éreznek Szegeddel kapcsolatban, akik még előtte soha nem jártak a városban. Valószínűleg ez a hely személyes varázsának köszönhető, na, meg Julinak, aki házigazdaként és szegedi egyetemistaként mindent megtett, hogy a lehető legjobban sikerüljön a közös hétvégénk. Juli helyismeretét és a programot remekül kiegészítették Filep Tomi és Haller Reni történetei és tanácsai, akik korábban szintén itt éltek és tanultak.

Hogy mennyire „felnőttként” és mennyire jó szívvel emlékszik a csoportunk a kirándulásra, bizonyítják az alábbi beszámolók és reflexiók:

„A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára előtt kávézkat szorongatva a beszélgetés témája hamar a nemrég lezajlott önkormányzati választások lett. Két generáció eszmecserejét hallhattuk és kapcsolódhattunk be. A politikába vetett bizalom (még) nem mindannyiunktól hiányzik, de valaki már az egész hatalmi elitet egy az egyben elutasítja. A tanári kar sokkal megengedőbb volt a témában, mint egy bomos társunk, de a mi korosztályunkból is akadtak vélemények, amik nem osztották az anarchizmus felé mutató kiábrándult-

ság álláspontját. A beszélgetés a vacsoraasztalnál folytatódott és mélyebbre is ment.

A konkrétumok ismerete nélkül azért tartottam fontosnak kiemelni az aktuálpolitikai beszélgetést, mert valahol ez a BOM lényege. Természetesen nem a jelenlegi magyar kormány és/vagy az ellenzék kritizálása, hanem hogy bármilyen értelmi-ségi témában meghallgassuk egymást. Beszélgessünk olyan dolgokról, amik érdekelnek bennünket, és a társadalom szempontjából is fontosak. Mert a BOM egyszerre generációk, szakmák és különböző gondolkodási iskolák találkozása. A találkozó helye pedig mi lehetne jobb egy egyetemi könyvtár kávézójánál?” (Nagy Tibor)

„Bár már egy évet eltöltöttem Szegeden, még mindig rengeteg hely maradt felfedezetlenül. Ezért is örültem, hogy a csoportunk úgy döntött, ellátogat Szegedre. Jót tesz az ember városismeretének, ha legalább egy hétvége erejéig nem megszokott – és sokszor figyelmen kívül hagyott – környezetként, hanem érdekes látnivalóként tekint lakhelyére. Számomra nagy élmény volt a dóm tornyából szétnézni, felülről látni a várost. Az épületek, utcák, városrészek sokkal rendezettebben tárultak elélem, viszonyuk és irányuk a magasból sokkal egyértelműbben nyilatkozott meg. Ha tavaly év elején felmegyek a toronyba, lehet, hogy kevesebb fejtörést okozott volna a körutak gondolatban olyan logikus, közlekedéskor viszont zavaró kanyarodása, valamint a szomszédos sugárutak egymástól való folyamatos távolodása. Ezért minden újonnan Szegedre költözőnek meleg szívvel ajánlom, hogy vessen egy pillantást megismerendő városára felülről is.” *(Pataki Juli)*

„Sosem jártam itt korábban. Zökkenőmentes volt minden. Örültem a jó társaságnak. Gézával és Samival a legjobb politizálni. Elvesznék veletek újra a csillagok között. De ezt ugye még nem mondta el senki?” *(Mayer Peti)*

„Tartalmas két nap volt. Egy percig sem unatkoztunk a városnézések, mű-

zeumlátogatások és laktató étkezések mellett. Nemcsak egy, de három szegedi idegenvezetőnk is volt, akik elmesélték a helyi anekdotákat, elvittek minket az egyetemisták törzshelyeire.

Mikor eljöttünk, mégis úgy éreztük, hogy ennyi idő kevés volt, mert sok mindent tartogat még ez a város. Visszamennénk még, és írtunk is egy bakancslistát szegedi kiadásban, amit megosztunk veletek.

1. Pick gyárlátogatás és kóstoló
 2. Anna-fürdő masszázssal
 3. a főtéri cukrászdába elmenni
 4. kiülni este egy Tisza-parti étterembe
 5. reggel elmenni a helyi piacra
 6. a 400+ éves könyveket megfogdosni az Egyetem könyvtárában
 7. a dóm belsejét a felújítás után is megnézni
 8. szegedi halászlét enni, amit egy nagyfi főz
 9. Vadaspark
 10. csak kilencet szedtünk össze, de így jobban néz ki :)”
- (Peccol Sami és Oszvald Anna)*

Annáék listája, azt hiszem, már bőven indokolja és előrevetíti egy új, akár hosszabb kirándulás ötletét, aminek alkalmával reméljük, Veled is megismerethetjük a Napfény Városát, Szegedet.

Sebő Kata

Túlvilág, szellemek, töklámpások

Trick or treat! – hangzik a felszólítás gyermekek szájából, amikor valamilyen ijesztő lénynek öltözve bekopogtatnak egy házba édességért. Ez a kelta gyökerű ünnep az angolszász kultúra globalizációjával egyre inkább elterjed hazánkban is – igaz annak spirituális tartalma nélkül. Sokan szembeállítják a katolikus ünneppel, az elhunytakra való megemlékezésül szolgáló halottak napjával. A tetejében pedig a naptárba még az is bele van írva, hogy minden-szentek... Ezeknek a napoknak több közük van egymáshoz, mint elsőre gondolnánk! Ennek a sötétségben született ünnepkörnek járok utána a következőkben.

A kezdetekhez az ősi keltákhoz kell visszanyúlnunk. November 1-jén kezdődött számukra az új év, ami a sötét tél kezdete is egyben. Az előtte lévő nap a nyár elbúcsúztatásának és a termények betakarításának ünnepe volt (Samhain). A kelták úgy hit-

ték, hogy ezen a napon a megholt lelkek könnyebben visszatérhetnek a Földre. A szellemek elijesztésére általában állatoknak öltöztek, és egyes helyeken ételt hagytak kint. Az áldozatok bemutatásához hatalmas máglyákat gyűjtöttek, és a tűzből vett lánggal a házi tűzhelyeket meggyújtották, bízva abban, hogy a megszentelt tűz átsegíti őket a sötét és kemény télen, elűzi a rossz szellemeket. A nap mágikus erőt kihasználva a népi babona jóslásokkal próbálkozott, a lányok elsősorban a jövődöbelijükre nézve.

A Halloween egyik emblemikus szimbóluma a töklámpás, melyhez a gonoszt kijátszó leleményes Jack története kapcsolódik. Halála után sem a menny, sem a pokol nem akarta őt befogadni, ezért egy izzó széndarabbal a kezében kóborol a lelke azóta is. Eredetileg az ő elijesztésére tették ki a félelmetes arcokat mintázó lámpásokat.

A rómaiak a hódításaik során kapcsolatba kerültek a keltákkal, és így hasonló ünnepeik keveredhettek egymással. Egyike volt ennek a folyamatnak a *feralia*, amit eredetileg februárban tartottak. A latinok virággal díszítették a sírokat, ételeket és sót helyeztek rájuk, a másvilágról feljövő lelkék számára. A másik jeles nap a fán termő gyümölcsök istenségének, Pomonának az ünnepe. Jelképe az alma, ami magyarázatul szolgálhat az amerikai változatban megjelenő alma-halászatra.

Az ünnepkör a katolizáció folyamata során kiegészült, illetve egyes elemeiben átalakult. Az egyháziak igyekeztek ráépíteni a már kialakult ünnepkörökre, kereszténnyé tenni azokat. A 8. századtól november elsejére bevezették a nyugati területeken is mindenszentek ünnepét, amit keleten már a 4. századtól ünnepeltek, majd november másodikára a minden megholttról való általános megemlékezést. Ebből az utóbbiból ered az angol elnevezés: a Halloween az ír All Hallows Even(ing), azaz a halottak napja előestéjének a lerövidült változata. Az egykori kelta hagyományokat megtartva továbbra is máglyákat gyűjtöttek: a fény ekkortól már nemcsak a biztonság szimbóluma, hanem a lelkeknek való útmutatásáé is. A beöltözést is megtartották, elsősorban szenteknek, angyaloknak. A szemfüles fiatalok továbbra is rémisztőbb lényeknek öltözve várták „elriasztásukra” az ételt. Ehhez kapcsolódott továbbá a szegények szokása, hogy bekopogtatva a gazdagokhoz, ételért cserébe imát ígértek az elhunyt családtagok lelki üdvéért. Érdekes, hogy halottak napja alkalmából a szegényeknek való alamiznaosztás Magyarországon is elterjedt szokás volt.

A halottakról való gondoskodás ősidőktől fogva mindenütt megtalálható jelenség, mely igyekszik bizonyítani a halál utáni életet. Gondolhatunk az egyiptomi piramisokra, múmiákra,

az első kínai császár agyaghadserégére, római halotti maszkokra vagy az Alföldön megtalálható kunhalmokra. A halál utáni élet meghatározta emberi elődeink gondolkodását, sok mindent ennek rendeltek alá. A halált az élet részének tekintették, egyfajta kapuként fogták fel, ami után mindenki élete szerint részesül valamiben. A halottak napja gondolatkörében ezért benne van az élők vívódása is, hogy mit hagynak hátra, hogyan emlékeznek majd meg róluk. Ez az *Iliász*ból ismerős akhilleuszi dilemma: választhatja a dicső, de rövid életet, mely után a neve fennmarad mindörökkre, vagy a békés családi életet, mely után csak a szűkebb családja emlékezik meg róla. Akár párhuzamot vonhatunk Erikson személyiségfejlődés-modelljének hetedik szakaszával is, az alkotóképesség kiteljesedésével. Tudunk-e nyomot hagyni magunk után nagy harci cselekedetekkel, tudományos munkássággal, példamutató vallásos étellel vagy utódainkon keresztül?

A felvilágosodással és az ünnepkör elüzetliesedésével a Halloween elvesztette valódi vallási funkcióját. Az angolszász területeken élő gyerekek házaló, édességet kéregető szokásában és tökfargarásban él tovább, illetve a felnőttek jelmezes bulijában. Ez utóbbi a globalizáció miatt itthon is egyre jellemzőbb, bár sokan élesen tiltakoznak ellene, arra hivatkozva,

hogy nálunk halottak napja van. Talán megférhet a két dolog egymás mellett: emlékezhetünk elhunyt szeretteinkre a temetőben családjaink körében, majd elmehetünk egy jelmezes partira barátainkkal az este folyamán.

Szerémi Kristóf

Irodalomjegyzék

Halloween 2019.

<https://www.history.com/topics/halloween/history-of-halloween>

Magyar Katolikus Lexikon

<http://lexikon.katolikus.hu>

Pogács Nóra: Életünk nyolc szakasza – az eriksoni pszichoszociális fejlődésmodell.

<https://mindsetpszichologia.hu/2019/03/12/életünk-nyolc-szakasza-az-eriksoni-pszichoszociális-fejlo-desmodell/>

Stöckert Gábor: Minek az ünnepe a Halloween?

https://index.hu/tudomany/tortenelem/2011/10/31/honnan_ered_halloween/

A források utolsó letöltésének ideje: 2019. 11. 03.

Keresztény újgazdagok az ókorban

Nagy hírverést kapott a Seuso-kincs visszavásárlása, nem indokolatlanul. A kincslelet méltó helyre került: jelenleg a Nemzeti Múzeum állandó kiállításán látható. A tizennégy edény, a rézüst és a négy lábú állvány (quadripus) történetéről sokat lehetne mesélni. Akár a 20. századi tragédiájára, Sümegh József halálára és a feketepiacon eltűnt edényekre gondolunk, akár a 4. századi történetére, Seuso fényes udvartartására. A művészettörténetet kedvelőknek érdemes a hónapunk alá csapni egy Kerényi- vagy Trencsényi-Waldapfel-féle mitológiát és az edények előtt megállva belelapozni a több ezer éves történetekbe. Szinte megelevenedik előttünk a tálakon ábrázolt Akhilleusz, a furfangos Odüsszeusz, Dionüszosz és a bakkhánsnők, vagy Meleagrosz drámai története, a reménytelenül szerető Phaidra alakja, Hippolitosz erkölcsi tisztasága, és még hosszan lehetne sorolni az istenek és héroszok történeteit...

Van azonban egy apró jel a Seuso-kincs emblematisztikus darabján, a nagy Seuso-tálon, amely sokkal inkább kapcsolható a keresztény kultúrkörbe, mint a görög mitológiába. Egy krisztogramról van szó, amelyet az ezüstműves mester a tál központi helyére, a felirat kezdő írásjeleként helyezett el. Ez az egyetlen ábrázolás számos találgatásra adott okot, hiszen az egyetlen keresztény motívum a teljes Seuso-kincsben.

Bár egyes szemtanúk szerint a szerb-libanoni műkincskereskedő svájci banktrezorjában elrejtve még van egy tál, amelynek közepében egy Nagy Konstantin-ábrázolás és egy krisztogram látható. Erre a visszaemlékezéseken kívül azonban nincs semmilyen bizonyítéka sem a nyomozóknak, sem a régészeknek. Feltételezhető, hogy a teljes kincs kb. 248 darabból állhatott, amibe beleszámolták a régészek a kisebb ezüsttárgyakat is, mint a kanalak, egyéb kiegészítők stb. Ha előkerülne a Konstantint ábrázoló tál, akkor biztosabban köthetnénk Seusót a kereszténységhez. Egyelőre azonban az apró krisztogramból tudunk következtetni az egykori hitvilág Janus-arcúságára.

A krisztogram és a sztaurogram

A konstantini fordulattól (niceai zsinat, 325) a Krisztus-monogramok felkerültek az edények, ötvösmunkák díszítőelemei közé, a katonák a sisakjaikra tették és sokszor a sírkövekre is bevésték a jelet. Persze nem kellett ahhoz kereszténynek lenni, hogy valaki higgyen a betűkombinációk bajelhárító erejében, a pogányok győzelmi jelként, mitikus erővel bíró ábrázolásként tekintettek a krisztogramokra. Bár Nagy Konstantin maga is ingadozott a két vallási rendszer között, fiai keresztény neveltetést kaptak.

A kincs kora

A Seuso-kincset azonban valamilyen Nagy Konstantin után, a 4. század derekára datálják, amikor éppen egy pannóniai császár ült a római trónon, I. Valentinianus (364–375). Ez az időszak a vallási bizonytalanság kora volt. A történetíró, Ammianus feljegyzéseiből tudjuk, hogy a császár, amellet, hogy támogatta a keresztényeket, megőrizte a római főpapi *pontifex maximus* címet is.

Egy úgazdag réteg felemelkedése

A politika történetében bevett gyakorlat, hogy az új vezető a hatalma megszilárdítása érdekében a saját embereivel veszi körül magát. Ezt tette a római szenátus számára idegen Brigetióból (a mai Szöny területén fekvő) származó Valentinianus is, aki talán egykori gyerekkori barátját, a szintén pannóniai Viventiuszt tette meg Róma kormányzójának, a pannóniai ügyeket pedig másik barátjára, Seusóra bízta. Az újonnan felemelt tisztviselőknek (akiknek családja feltételezhetően germán eredetű volt) azonban be kellett bizonyítaniuk, hogy vannak ugyanolyan gazdagok és ugyanolyan műveltek, mint a római szenátori rend. A Seuso-kincs pedig éppen ezt a célt szolgálja: méretével elkápráztatja a Seusóhoz látogató arisztokrata ven-

Az I. Valentinianus által veretett aranypénz (solidus), rajta a szőnyi származású Valentinianus császár arcképével.

dégeket és bemutatja előttük, hogy Seuso igen gazdag. Az edények ezüst tükörfelületein a mitológiai alakokat látva pedig a gazdag és kedélyes háziúr felcsillanhatta antik műveltségét, a görög mitológiában való jártasságát is.

A kincs tehát a reprezentatív látogatásokkor került elő, és tulajdonképpen egy újonnan felemelkedő réteg hatalmi legitimációját szolgálta. Ezt még jobban alátámasztja az, hogy valószínűleg maga a császár volt az ajándékozó, aki figyelt arra, hogy Seuso keresztény és pogány vendégeit egyaránt elkápráztathassa kincseivel, ahogy ma – a múzeum tárlatát járva – bennünket is.

Juhász Zoltán András

Az ocsmányság magja „Élménybeszámoló” Az arany kesztyűről

Fatih Akin, a hamburgi születésű török filmrendező rövid idő alatt Németország egyik legjelentősebb rendezőjévé vált. A *Fallal szemben*, vagy *A másik oldalon* pillanatok alatt az élvonalba repítette. Több mint negyven jelölés és még ennél is több díj ékesíti a polcát. Ezúttal egy hamburgi sorozatgyilkos valós eseményeken alapuló történetét filmesítette meg, nem kicsit kacsintgatva a horror felé. És ami miatt ez a cikk is születik: a legundorítóbb filmet elkészítve Dušan Makavejev *Sweet Movie*-ja óta.

Na de miben nyilvánul meg ez a fürtelem? Elsősorban a tartalomban. A film arról a Honka úrról szól, aki 1970 és 1974 között négy idős nőt gyilkolt meg, majd darabolt fel. Legtöbbször saját tetőtéri lakásában rejtette el őket, ahol hamar oszlásnak indultak. (A kellemetlen szagokat autóillatosítók garmadájával kívánta elnyomni.) A rendező keretek közé szorítja a felfoghatatlant, nem látunk mindent. A kamera elhelyezésének köszönhetően csak a hangsávból tudjuk, hogy Honka úr éppen egy fűrésszel választja el áldozatának fejét a testétől. Máskor ezt a cselekedetet egyszerűen átugorjuk. Ebből is látjuk, hogy tudatos alkotói attitűdről van szó, és nem egy elmebeteg csinált filmet egy másik örültről. A művészet alapdefiníciójához hozzá-

tartozik a keret, a határ. A művészet ez esetben is határt szab a borzalomnak.

Ha a brutális gyilkosság nem lenne elég, akkor még találunk jócskán undorító tartalmat. Honka úr idejének nagy részét az Arany kesztyű néven ismert becsületsüllyesztőben tölti, ahol ő felel a snapszfogyasztás nagy részéért. Alkoholmámorban ajánlja fel az ott tartózkodó idős prostituáltaknak, hogy némi ellenszolgáltatásért cserébe a lakásán fogyaszthatnak még snapszot. Az eredményt már leírtam. Az alkohol hatása az Arany kesztyű vendégeire még inkább borzalmat keltő. A sok év masszív alkoholizmus rajta hagyta a nyomát a karakterek cselekedetein, beszédén és külsején is.

Így az ocsmányság megtalálható a szereplők maszkjaiban és a dialógusok szintjén is. Jonas Dassler Németország egyik legjóképűbb színésze (a *Filmtett* kritikusa szerint), a filmben mégis a felismerhetetlenségig elcsúfították. Honka úr nyúlszájú, kancsal és még görbe hátú is. Nem kevésbé ronda a film térkezelése: szinte mindig szűk szobabelsőkben járunk (Honka lakása vagy az Arany kesztyű), amik mocskos bútorokból és falakból állnak. A fény nélküliség nyomasztó, a színek pedig ízléstelenek.

Az ocsmányság a film egész struktúrájára is igaz. A cselekmény az aka-

démikus narratíva szabályait nem tartja be, előre haladó történet nincs. A szüzsé epizódokból áll. Egyszer látunk egy komolytalan kiugrási kísérletet az alkoholizmusból Honka úr részéről, mikor biztonsági őrnek áll, de még a remény felbukkanása előtt visszacsúszik oda, ahonnan elindult. A filmbe egy mellékcselekményszál is belekerült: egy fiatal lány és az udvarlójának a története. A fiatal szőke lánnyal még a film elején találkozik Honka úr, akinek az arcára azonnal kiül a szexuális vágy minden jele. A fiú a szőkeségnek akar imponálni azzal, hogy Hamburg leghitványabb helyére is bemegy – ami persze az Arany kesztyű. A karakterpáros egyértelműen azt a célt szolgálja, hogy legyen valakiért izgulnunk, mivel a főszereplőben nincs semmi szimpatikus. A probléma, hogy a mellékszereplőkben sincs. Játékidejük kevés és majdnem annyira visszataszítóak, mint a gyilkos Honka. Egy mondatban összefoglalva: a cselekmény és a karakterek feleslegessége együtt jelenti a film szerkezetének csúnyaságát.

Ezek után felmerül a kérdés, hogy miért kellett elkészíteni ezt a förtelmekben dúskáló filmet? A filmművészethez hozzátartozó voyeurizmus csúcsra járatásáért? Az egész művészet kritikáját kell keresnünk? Talán csak a műfaji filmek kritikáját? Vagy hogy közérdekűen demonstrálja az alkoholizmus negatívumait? Nem! Mind igaz, és közben egyik sem ragadja meg

Az arany kesztyű lényegét. Mindez önmagáért van. Hogy kukac hulljon a görög levesbe, hogy mustárt kenjenek péniszre, hogy autoállatosítóval fedjék el a többéves hullák bűzét. Az önmagáért létező förtelem, az önmagát megemésztő rákos sejt. A film úgy fejezi ki az ocsmányságot, hogy eggyé válik vele: az avantgárdhoz hasonlóan eggyé válik a forma a tartalommal. Nincsenek kivezető regiszterek, az archív felvételek is csak aláhúzzák az alapállítást: az utolérhetetlen undor(mány) a valóságban is megtörtént. Minden a film belsejébe mutat: a rothadó, snapszízű és csatornaszagú fájdalmas förtelmebe. *Az arany kesztyű* azért készült el, hogy legyen egy ilyen film is. Akin elkészítette a saját *Salóját*, hogy legyen egy olyan film, ami úgy mutatja meg az igazi ocsmányságot, hogy önmagát is bedönti. A rendező a filmjét is tönkreteszi, hogy megmutathassa, mennyire undorító volt Honka úr ámokfutása. A kritikusok nem szeretik, a nézők kiemennek róla. Ez *Az arany kesztyű*.

Nagy Tibor

Nemes Z. Márió: A hercegprímás elsírja magát

Császári kemencében sütötték ki a szultán fejét,
legyen ropogós és európai. A keleti vonásokat azonban
a pörköléskor sem lehetett teljesen eltüntetni.
Mire kész lett, izmos kezek emelték ki a sütőből, nyelvek
csattogtak, mindenki szénfekete háremébe akart nyúlni.
A csonkból sugárzott a férfierő, és a legények megbabonázva
tülekedtek körülötte, miközben a menet a palota belső
termei felé indult, ahol a hercegprímás már tűkön ült.
Éhes a magyar, adjatok neki! – kiáltotta a titkos tanácsos,
hogy írmagja se maradjon az uralkodónak, aki oly elszántan
termett. Ezüst evőeszközökkel terítettek, az elfüggönyözött
fülkéből hárfa szól, és ott volt még a hattyú is,
amit egy mesterséges tavon vezetett körbe két apród, akik
most szerelmesek, de két nap múlva megfojtják
egymást a hattyútollal beszórt madárházban.
A hercegprímás ránézett a fejre, és egycsapásra
elolvadtak belső szervei. A nemesi főnek olyan illata
volt, mint egy kismadárnak, amibe belesütötték az
anyamadarat is. Ferenc saját anyjára gondolt, és a vesszőzésekre.
Boldogan kezdett izzadni, mert nem hitte, hogy itt és most
talál rá a legkedvesebb barátára. Legszívesebben azonnal bele-
hatolt volna, hogy a koponyaüreget nyalja, ezt a férfi-mélyet,
mely Konstantinápoly ködével telten kínálja magát. Ferenc
még sohasem járt ott, de megérezte, hogy a szultán
mindig is a testvére volt, és most azért érkezett ropogós
díszben, mert a magyar férfiak annyira egyedül vannak.